

AJANKOHTAISTA

Ulla Rajala & Laura Nissin

Mikä on klassillisen arkeologian tulevaisuus Suomessa?

Arkeologipäivien esitelmä, esitetty 28.11.2025

Tässä artikkelissa on neljä osaa: ensin kerrotaan klassillisen arkeologian historiasta Suomessa, sitten paneudutaan eri yliopistojen oppiaineiden nykyisyyteen, seuraavaksi keskustellaan ongelmista ja lopuksi esitetään tulevaisuuden toiveita ja näkymiä. Artikkelissa puhutaan klassillisesta arkeologiasta, Välimeren alueen materiaalisesta kulttuurista Kreetan minolaiselta ajalta myöhäisantiikkiin.

Pitkä historia

Antiikin aineelliseen kulttuuriin liittyvä tutkimus oli erityisen vilkasta vuosina 1692–1713, jolloin kirjoitettiin arkeologian alaan kuuluviksi katsottavia latinankielisiä väitöskirjoja. Antikvaarisen tutkimussuuntauksen alullepanija oli Christiernus Alanderi, kaunopuheisuuden professori vuodesta 1692 (Tamminen 2018: 10).

Varsinainen klassillisen arkeologian isä on Henrik Gabriel Porthan (1739–1804), joka vuodesta 1780 lähtien luennoi klassillista arkeologiaa ensimmäisenä opettajana Ruotsi-Suomessa. Tähän aikaan ei Upsallassakaan ollut alan opetusta. Porthanin luennot perustuivat kirjoihin Johann August Ernestin *Archaeologia literaria* (1768) ja Winckelmannin *Geschichte der Kunst des Alterthums* (1764) (Tamminen 2018: 11–12). Näinpä hän oli aivan eurooppalaisella tietämyksen tasolla.

Yliopisto seurasi pääkaupunkiin Helsinkiin Turun palon jälkeen vuonna 1828. Antiikin muinaistieteen opetus oli lähinnä klassillisten kielten opettajien ja taidehistorioitsijoiden varassa. Varsinainen vuosisadan tapaus oli Nils Abraham Gylgénin aikaansaannosta: Helsinkiin

hankittiin antiikin veistosten kipsikopioita (Tamminen 2018: 22). Tämä oli nykyäänkin olemassa olevan kokoelman alku. Lisäksi vuonna 1894 Väinö Nordströmistä tuli Kreikan ja Rooman muinaistieteen dosentti, joten alalla oli tuolloin opetushenkilökin (Tamminen 2018: 26).

Klassillisen arkeologian nimi tuli käyttöön vasta lukuvuonna 1981–1982 (Aaltonen 2018: 38), tätä ennen puhuttiin muinaistieteestä. 1900-luvun merkittäviä tapauksia oli Edwin Flinckin, myöh. Linkomiehen, valinta professoriksi vuonna 1923. Vuonna 1947 ilmestyi hänen teoksensa *Antiikin kulttuuri tutkimuksen kohteena*, mikä oli aikanaan urauurtava kirja kansainvälisestikin (Aaltonen 2018: 41). Lisäksi Suomen ja Skandinavian arkeologian professuuriin valittiin vuonna 1923 A. M. Tallgren, joka perusti omat luentonsa opintomatkoihinsa: tuloksena oli esimerkiksi luentosarjat skyytteistä yms. (Aaltonen 2018: 42).

Sodan jälkeen merkittävä merkkipaalu oli vuonna 1954, kun Suomen Rooman instituutti avattiin Villa Lantessa. 1970- ja 1980-luvuilla oli luentosarjoja Suomen ja Skandinavian arkeologian sekä klassillisten kielten oppiaineissa (Aaltonen 2018: 44–51). Helsingin yliopiston klassillisen filologian laitoksella ensiaskeleet antiikin esineellisen opetuksen suuntaan otettiin 1960-luvun lopulla, kun laitokselle teetettiin Ernest Nashin *Pictorial Dictionary of Ancient Rome* -kirjasta parin sadan dian kokoelma opetusta varten (Pietilä-Castrén 1997).

Säännöllinen luento-opetus Helsingissä alkoi vuonna 1986, kun latinan kielen ja Rooman kirjallisuuden professori Iiro Kajannon myötävaikutuksella yksi laitoksen latinan assistentin viransijaisuuksista valjastettiin lähes koko opetusvelvollisuudellaan klassillisen arkeologian opetukseen (Pietilä-Castrén 1997). Vuodesta 1986 alkaen klassillisen arkeologian perusopetus oli Leena Pietilä-Castrénin käsissä. Hän eläköityi klassillisen arkeologian lehtorin virasta vuonna 2018, minkä jälkeen yliopisto päätti jättää viran täyttämättä.

Vuosina 2018–2025 klassillinen arkeologia on ollut pääasiallisesti projektien varassa. Erityisen tärkeä oli Kaius Tuorin jo päättynyt ERC-projekti *Law, Governance and Space: Questioning the Foundations of the Republican Tradition* ja sittemmin vuoteen 2025 päättyvä *Muinaisen Lähi-idän imperiumit* (ANEE) -huippuyksikkö. Molemmat projektit olivat monitieteisiä, eivät vain arkeologisia.

Helsingin yliopisto päätti lopettaa antiikin materiaalisen kulttuurin opetuksen 2024, jota oli hoidettu tuntiopetuksena. Adressit, vetoomuk-

set ja Antiikintutkimuksen verkoston AVE:n perustaminen auttoivat eikä oppiainetta lakkautettu. Se on kuitenkin ”lapsipuolen asemassa”, sillä se ei voi olla pääaineena eikä oppiaineella ole pysyvää opettajaa.

Turussa klassillisen arkeologian opetus alkoi vuonna 1987 ja vuodesta 1991 alkaen tarjolla ovat olleet sekä perus- että aineopinnot. Oulussa arkeologian laitokselle perustettiin vuonna 1972 klassillisen arkeologian lehtoraatti, jota hoiti Eero Jarva. Vuonna 2012 oppiaine menetti itsenäisen oppiaineen aseman, mutta säilyi valinnaisena erikoistumislinjana. Kun Jarva eläköityi, lehtoraattia ei täytetty vuonna 2014. Samaan aikaan Oulun yliopisto teki periaatepäätöksen suuntautumisesta arktisten alueiden tutkimukseen. Tässä uudistuksessa klassillisen arkeologian lehtoraatti lakkautettiin ja tutkimuksen ja opetuksen painopiste vahvistui historialliseen arkeologiaan.

Oppiaineiden nykyisyys

Helsingin yliopistossa on Antiikin kulttuurit -moduuli (15/30 op.), joka jatkuu vuoteen 2030 asti. Oppikokonaisuus sisältää eri tahojen järjestämää opetusta, mukaan lukien antiikin kulttuurien oppiaineen, museologian ja arkeologian kursseja ja kirjatenttejä. Keskiössä on edelleen Välimeren alueen materiaallinen kulttuuri. Moduulilla ei kuitenkaan ole vakituista henkilökuntaa, vaan kaksi koordinaattoria, joten opetusta on laajennettu olemassa olevan henkilöstön osaamisalueiden mukaisesti. Tämän voi nähdä sekä uhkana että mahdollisuutena.

Uhkana on, että päädytään opettamaan vähemmän perinteisestä kreikkalais-roomalaisesta antiikkiin sijoittuvasta klassisesta arkeologiasta poikkeavaa muinaistiedettä; esimerkiksi Lähi-Idän kulttuurit ovat olleet vahvasti edustettuina. Mahdollisuuksina ovat oppiaineen rajojen venyttäminen, menneisyyden painolastin väheneminen ja tieteidenvälyisyys yliopiston sisällä.

Oulussa arkeologian oppiaine ei ole klassillista arkeologiaa vastaan: päinvastoin. Professori Herva kirjoitti juuri yliopistonlehtori Lahelman kanssa kirjan *Weirding Civilization*, joka perustuu klassilliseen arkeologiaan. Lisäksi arkeologian oppiaineesta valmistuu silloin tällöin klassillisen arkeologian alaan laskettavia väitöskirjoja, kuten viime vuonna valmistunut tutkimus minolaisista palatseista (Rapakko 2025). Mutta

käytännön resurssit kaventuivat entisestään, kun klassillisten kielten ja antiikin kulttuurin lehtoraatti lakkautettiin 2024 Timo Sirosen eläköityessä.

Turussa klassilliset kielet vastaa klassillisen arkeologian opetuksesta vastuuhenkilönä lehtori Jaana Vaahtera, jonka mukaan “Nykyisyydestä ja tulevaisuudesta on aina välillä käyty keskusteluja Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen edustajien kanssa – henki on ollut hyvä, mutta varsinaista resurssia kehittämiseen ei kuitenkaan ole löytynyt.” Mutta huomionarvoista on, että oppiaine “ei myöskään erityisemmin kuormita ketään.” “Aina välillä on tiedekunnan hallinnon puolelta ehdoteltu lakkauttamista, mutta edellä mainitulla argumentilla ehdotukset on torpattu”. Tulee huomata, että “meille oppiaineryhmässä Klassilliset kielet ja antiikin kulttuuri on klassillinen arkeologia tärkeä osa kokonaisuutta”, Vaahtera jatkaa. Näin resurssien puutteellisuudesta huolimatta Antiikin kielten ja kulttuurin professuurin pelastuttua Turussa tulevaisuus näyttää myönteiseltä.

Suomen Välimeren piirissä sijaitsevat tiedeinstituutit ovat oleellinen osa opetusta ja toimintaa. Vuodesta 1954 toimineen Suomen Rooman-instituutin (*Institutum Romanum Finlandiae*) lisäksi kahdessa muussa tiedeinstituutissa tehdään klassillisen arkeologian alaan liittyvää tutkimusta. Suomen Ateenan-instituutti on toiminut Ateenassa vuodesta 1984 ja Suomen Lähi-idän instituutti vuodesta 1994, instituutin nykyinen sijainti on Beirutissa. Instituuttien omat hankkeet, kuten Thesprotia-projekti (Ateenan-instituutti) ja Rooman instituuttia vuosina 1979–1982 johtaneen Eva Margareta Steinbyn kaivaukset Lacus Iuturnaen alueella Forum Romanumilla sekä instituutin tämänhetkisen johtajan Ria Bergin Pompeji-tutkimushanke *Antiikin roomalaisten luontosuhde*, ovat olleet tärkeitä. Instituuttien kautta järjestyvät myös opetuskavaukset. Vuonna 2025 Villa Lante järjesti opiskelijoille mahdollisuuden osallistua Castrum Novumin (Santa Marinella) kaivauksiin. Kaivauksista vastaa Museo Civico di Santa Marinella “Museo del Mare e della Navigazione Antica” yhteistyössä useiden italialaisten ja ulkomaalaisten arkeologisten laitosten kanssa. Projektin tieteellinen johtaja on Dr. Flavio Enei. Instituutit myös jatkokouluttavat kurssitoimintansa kautta. Perusopetuksen on kuitenkin säilyttävä yliopistoissa.

Erityisen tärkeitä ovat olleet Italiassa pohjoismaiset projektit, Ficana 1970-luvulla ja Nemi-järvi 1990-luvulla. Eero Jarva ja Leena Pieti-

lä-Castrén olivat Ficanan kasvatteja ja Nemi-järvellä työskentelivät esimerkiksi alalta poistunut Eeva-Maria Viitanen sekä Ria Berg. Muut suomalaiset projektit, kuten jo mainittu Iuturnan lähde Roomassa, Aaronin vuoren kaivaushanke Jordaniassa, eri Pompeji-projektit (kuva 1), Crustumerium Roomassa (kuva 2) ja Ateenan instituutin projektit, viimeisimpänä *Melitaia Archaeological Programme* ovat ensiarvoisen tärkeitä. Myös yksittäisten tutkijoiden pienet hankkeet ovat urauurtavia. Esimerkiksi Samuli Simeliuksen tekoälyäkin hyöryntävä *Urban inequality in the Roman world*, Laura Nissinin ja E. Peltosen *Making Sense(s) of Roman Neighborhoods* sekä Anna-Maria Wilskmanin ja Rick Bonnien yhteinen *Vitriineistä luokkahuoneisiin: Kreikkalais-roomalaiset esineet opetuksen välineinä* pitävät yllä klassillisen arkeologian tutkimusta Suomessa.

Ongelmat yhteisiä

Pääasiallinen ongelma on, ettei vakivirkoja ole: ei yliopistoilla eikä museolaitoksessa. Ala perustuu yksittäisten tutkijoiden tai laitosten väliaikaisiin projekteihin ja rahoituksiin.



Kuva 1. Pompeji-projektin ryhmäkuva vuodelta 2006. Kuva: Matti Mustonen/EPUH.



Kuva 2. Janne Haarala ja Maija Helamaa nostamassa löytöä haudasta 18. Crustumerium, Rooma, 2008. Kuva: Ulla Rajala.

Yksittäisten hankkeiden tutkijoilla ei ole resursseja kouluttaa seuraavaa sukupolvea. Jatkuva ongelma on tutkijoiden työllisyys – tai paremminkin työttömyys: esimerkiksi Laura Nissin opettaa tällä hetkellä latinaa teologeille ja Ulla Rajala on yksityisyrittäjä (“self-(un)employed”).

Suuri mullistus oli Oulun yliopiston brändäys pohjoisen tutkimukseen: sen myötä menetettiin virkeä klassillisen arkeologian tutkimuskeskus. Alan opiskelijat ja tutkijat joko uudelleenkouluttautuivat muille aloille tai jatkoivat historiallisen arkeologian opettajina ja tutkijoina. Arkeologiassa jatkaneet ovat tehneet menestyksestä uraa suomalaisessa arkeologiassa.

Lisäksi perussuomalaisten ja muiden oikeistokonservatiivien viimeaikaiset tieteenvastaiset kampanjat, joissa kysellään “tuleeko tällaista tutkimusta tukea verorahoilla” (esim. Merano 2025) kertovat tämänhetkisestä valtaapitävän hallituksen ilmapiiristä. Tämän mentaliteetin omaavat henkilöt ovat ihmetelleet, josko kenttätöitä Italiassa ovat edes kunnan työtä. Yrittäisipä kaivaa 40 asteen kuumuudessa! Sama ajatusmaailma heijastuu myös tietenvapausindeksissä, jossa Suomi on lyhyessä ajassa pudonnut useita sijoja (*Academic Freedom Index Update* 2025).

Niin kauan kuin tämänhetkinen (talous)poliittinen ilmapiiri pysyy vallitsevana, klassillisen arkeologian tulevaisuus on vaakalaudalla. Rahoitusmalli ei huomioi riittävästi sivuainekokonaisuuksia tai alan ominaispiirteitä: klassillinen arkeologia ulkomaan komennuksineen ja uusine menetelmineen on kallista! Nykyisessä rahoitusmallissa pienet aineet joutuvat tappelemaan keskenään jatkuvasti vähenevistä resursseista, vaikka *concordia res parvae crescunt*, eli yhteisymmärryksessä pienet kasvavat. Ei siis tule sortua vastakkainasetteluun, vaan tehdä yhteistyötä humanististen aineiden puolesta! Sanomamme muiden lähialojen edustajille on, että lähettäkää opiskelijanne tekemään sivuaineena antiikin kulttuurin opintoja! Ohjausta voi toteuttaa yliopistorajojen: Laura Nissin on juuri ohjannut Ostia-aiheista gradua Turussa. Tällä hetkellä ”sinnitellään”, toivotaan että tilanne kääntyisi parempaan ja että kääntein tapahtuessa vielä olisi osaamista.

Tulevaisuus

Antiikintutkijat aktivoituivat Helsingin antiikin materiaalisen kulttuurin lopettamisuhan takia: tämän tuloksena perustettiin vuonna 2023 monitieteinen *Antiikintutkimuksen verkosto* (Ave), joka toimii antiikin ja sen jälkivaikutuksen tutkijoiden sekä alan muiden toimijoiden yhdisteenä. Verkostolla on nettisivut <https://antiikintutkimus.fi/>, joiden kautta on myös yhteys asiantuntijapankkiin.

Tärkein tulevaisuuden toive on klassillisen arkeologian vakituinen opetusvirka jossain yliopistossa. Tämä vaatisi synergiaa arkeologian ja klassillisten kielten välillä, mikä olisi lähihistorian huomioon ottaen toivottavaa. Uudet menetelmät, kuten tekoäly, paikkatietojärjestelmät ja laserskannaus, ovat yhteistä yleisen ja suomalaisen arkeologian kanssa. Uudet kysymykset klassillisessa arkeologiassa ovat vahvasti poikkitieteellisiä ja vaativat asiantuntemusta niin arkeologiassa, kielentutkimuksessa kuin historiankirjoituksessakin.

Naapurimaamme Ruotsi ja sen *Antikens kultur och samhälle* (AKS)-oppiaine voi olla meille esimerkki monessa asiassa, kuten henkilöstöpolitiikassa ja rahoituksessa, mutta ei kenttätöypätevyyydessä. Ruotsissa klassilliset arkeologit eivät voi työllistyä pohjoismaisen arkeologian kaihauksille. He eivät ole virkakelpoisia, eivätkä he ole virallisesti arkeolo-

geja. Suomalaisen klassillisen arkeologian ei tule olla kuin AKS: opiskelijoilla pitää olla ammattiväylä arkeologiaan ja mahdollisuus työllistyä kenttä- ja/tai museotöihin sivuaineidensa mukaan. Tämä on syytä huomioida klassillisen arkeologian tulevaisuutta suunniteltaessa, mikäli opiskainetta voi opiskella pääaineena. Muuten vaarana on ”kahden kerroksen” arkeologikunnan syntyminen.

Lopuksi mainoskatsaus: suunnittelemme parhaillaan *Klassillinen arkeologia ennen ja nyt* –teosta, jonka julkaisisi Gaudeamus ja toimittaisivat Ulla Rajala ja Laura Nissin. Alustavana valmistumisvuotena arvuutellaan vuotta 2028. Kirjaan tulee 26 artikkelia suomalaisesta klassillisesta arkeologiasta ja painotuksena ovat projektien tulokset: mitä vähillä resursseilla on saatu aikaan ja mitä uusia piirteitä on löydetty antiikin maailman kulttuureista.

Dosentti **Ulla Rajala**, Tukholman ja Oulun yliopistot
 Dosentti **Laura Nissin**, Helsingin ja Oulun yliopistot

Bibliografia

- Aaltonen, A. 2018. Sata vuotta klassillisen arkeologian opetusta Helsingin yliopistossa. I. Kuivalainen, L. Pietilä-Castrén & H. Selkokari (toim.) *Utile Dulci: Antiikin kulttuurin opetuksesta ja harrastuksesta*: 38–63. Helsinki: Taidehistorian seura.
- Academic Freedom Index Update* 2025. Friedrich-Alexander-Universität, Institute of Political Science. https://academic-freedom-index.net/research/Academic_Freedom_Index_Update_2025.pdf (Luettu 1.2.2026)
- Merano, M. 2025. *Tutkimusta vai ideologiaa? – Analyysi suomalaisesta tiederahoituksesta*. Helsinki: Suomen Perusta.
- Pietilä-Castrén, L. 1997. Klassillisen arkeologian asema kehno. *Tieteessä Tapahtuu*, 15(3). <https://journal.fi/tt/article/view/58726>
- Rapakko, J. 2025. *The social use of space in Minoan Palaces: a comparative GIS analysis*. PhD thesis, Archaeology, University of Oulu.
- Tamminen, T. 2018. Antiikin muinaistieteen opetus – Kuninkaallisesta Turun akatemiasta 1920-luvun Helsingin yliopistoon. I. Kuivalainen, L. Pietilä-Castrén & H. Selkokari (toim.) *Utile Dulci: Antiikin kulttuurin opetuksesta ja harrastuksesta*: 9–37. Helsinki: Taidehistorian seura.